

sunt isti proficere ad productiona judicanda, ut horarum, vel dierum, vel etiam mensium annorumve dupla et sim- pla spatia, cum saltem somno interpediantur, sensu illo judiciario possint comprehendere, et tanquam illos iamboſ motionis nutibus approbare? D. Non possunt. M. Quid ita non possunt, nisi quia unicuique animanti in genere proprio, proportionē universitatis, sensus loco- rum temporumque tributus est, ut quomodo corpus ejus proportionē universi corporis tantum est, cujus pars est, et ætas ejus proportionē universi sæculi tanta est, cujus pars est; ita sensus ejus actioni ejus congruat, quam pro- portionē agit universi motus, cujus hæc pars est? Sic habendo omnia magnus est hic mundus, qui sæpe in Scrip- turis divinis cœli et terræ nomine nuncupatur, cujus omnes partes si proportionē minuuntur, tantus est; et si propor- tionē augeantur, nihilominus tantus est: quia nihil in spatiis locorum et temporum per se ipsum magnum est, sed ad aliquid brevius: et nihil rursus in his per se ipsum breve est, sed ad aliquid majus. Quapropter si humanæ naturæ ad carnalis vitæ actiones talis sensus tributus est, quo majora temporum spatia judicare non possit, quam intervalla postulant ad talis vitæ usum pertinentia; quo- niam talis hominis natura mortalis est, etiam talem sensum mortalem puto. Non enim frustra consuetudo quasi secunda et quasi affabricata natura dicitur. Videmus autem velut quosdam sensus novos in judicandis cujusce- modi rebus corporeis consuetudine effectos, alia consue- tudine deperire.

CAPUT VIII.

Numeri cæteri judicialium examini subjiçuntur.

XX. Sed quoquò modo sese habeant hi numeri judi- ciales, eo certe præstant quod dubitamus, vel difficile per- vestigamus utrum mortales sint. De cæteris autem quatuor generibus nec quæstio est quin mortales sint; quorum etsi quosdam non comprehendunt, quia ultra ipsorum jura porrecti sunt, genera tamen ipsa suo examini vindicant. Nam et illi progressores cum aliquam in corpore numerosam operationem appetunt, latente istorum judi- cialium nutu modificantur. Quod enim nos vel ambulantes ab imparibus passibus, vel percutientes ab imparibus intervallis plagarum, vel edentes vel bibentes ab impari- bus malarum motibus, scalpentes denique ab imparibus unguium ductibus, et ne per multas alias operationes per- curram, quod nos in qualibet attentione agendi aliquid per corporis membra ab imparibus motibus refrenat et et cohibet, et quamdam parilitatem tacite imperat, idip- sum est judiciale nescio quid, quod conditorem animalis insinuat Deum; quem certe decet credere auctorem om- nis convenientiæ atque concordiæ.

XXI. Et illi occursores numeri, qui certe non pro suo nutu, sed pro passionibus corporis aguntur, in quantum eorum intervalla potest memoria custodire, in tantum his judicialibus judicandi offeruntur atque judicantur. Nu- merus namque iste qui intervallis temporum constat, nisi adjvemur in eo memoria, judicari a nobis nullo pacto potest. Quamlibet enim brevis syllaba, cum et incipiat,

et desinat, alio tempore initium ejus, et alio finis sonat. Tenditur ergo et ipsa quantulocumque temporis intervallo, et ab initio suo per medium suum tendit ad finem. Ita ratio invenit tam localia quam temporalia spatia infinitam divisionem recipere; et idcirco nullius syllabæ cum initio finis auditur. In audienda itaque vel brevissima syllaba, nisi memoria nos adjuvet, ut eo momento temporis quo jam non initium, sed finis syllabæ sonat, maneat ille motus in animo, qui factus est cum initium ipsum sonuit, nihil nos audisse possumus dicere. Hinc est illud quod plerumque alia cogitatione occupati, coram loquentes non nobis videmur audisse: non quia occursores illos numeros non agit tunc anima, cum sine dubio sonus ad aures perveniat, et illa in passione corporis sui cessare non possit, nec possit nisi aliter moveri quam si illa non fieret; sed quia intentione in aliud subinde extinguitur motionis impetus, qui si maneret, in memoria utique maneret, ut nos et inveniremus et sentiremus audisse. Quod si de una syllaba brevi minus sequitur mens tardior quod invenit ratio, de duabus certe nemo dubitat, quin eas simul nulla anima possit audire. Non enim sonat secunda, nisi prima destiterit: quod autem simul sonare non potest, simul audiri quæ potest? Ut igitur nos ad capiendâ spatia locorum diffusio radiorum juvat, qui e brevibus pupulis in aperta emicant, et adeo sunt nostri corporis, ut quantum in procul positis rebus quas videmus, a nostra anima vegetentur; ut ergo eorum effusione adjuvamur ad capiendâ spatia locorum: ita memoria, quod quasi lumen est temporalium spatiorum, quantum in suo genere quodam modo extrudi potest, tantum eorumdem spatiorum capit. Cum autem diutius aures pulsat sonus nullis distinctus articulis, et ab aliquo tandem fine conjunctus alter duplo, aut etiam tanto editur spatio attentione in succeden-

tem perpetuo sonum motus ille animi, qui attentione ad præteritum et elapsum sonum cum transibat est factus, reprimitur, id est, non ita remanet in memoria. Quapropter judiciales illi numeri, qui numeros in intervallis temporum sitos, exceptis progressoribus, quibus etiam ipsum progressum modificant, judicare non possunt nisi quos eis tanquam ministra memoria obtulerit, nonne ipsi existimandi sunt per certum spatium temporis tendi? Sed interest quibus temporum spatiis vel excidat nobis, vel meminimus quod judicant. Siquidem nec in ipsis corporum formis quæ ad oculos pertinent, possumus rotunda vel quadra, vel quæcumque alia solida et determinata judicare, et omnino sentire, nisi ea ob oculos versemus: cum autem alia pars aspicitur, si exciderit, quod est aspectum in alia, frustratur omnino judicantis intentio, quia et hoc aliqua mora temporis fit; cui variatæ opus est invigilare memoriam.

XXII. Recordabiles vero numeros multo evidentius est quod, eadem ipsa offerente memoria, judicamus his judicialibus. Nam si occursores quantum ab ea offeruntur, tantum judicantur; multo magis ii, ad quos tanquam repositos post alias intentiones revocamur recordatione, in ipsa memoria vivere inveniuntur. Quid enim aliud agimus cum revocamus nos in memoriam, nisi quodam modo quod reposuimus quærimus? Recurrit autem in cogitationem occasione similium motus animi non extinctus, et hæc est quæ dicitur recordatio. Sic agimus numeros, vel in sola cogitatione, vel etiam in membrorum motu, quos jam egimus aliquando. Inde autem scimus non venisse, sed redisse illos in cogitationem, quia cum memoriæ mandarentur, cum difficultate repetebantur, et indigebamus aliqua præmonstratione ut sequeremur: qua difficultate dempta, cum sese ipsi accommodate voluntati offerunt,

consequenter temporibus atque ordine suo, tam facile ut qui vehementius inhæserunt, etiam aliunde cogitantibus nobis, jam quasi proprio nutu peragantur; non eos utique novos esse sentimus. Est etiam aliud unde nos sentire arbitror præsentem motum animi aliquando jam fuisse, quod est recognoscere, dum recentes motus ejus actionis, in qua sumus cum recordamur, qui certe vivaciores sunt, cum recordabilibus jam sedationibus quodam interiore lumine comparamus: et talis agnitio, recognitio est et recordatio. Judicantur ergo et recordabiles numeri ab his judicialibus, nunquam soli, sed adjunctis activis, aut occursoribus, aut utrisque, qui eos tanquam e latebris suis in manifestum producant, et quasi redintegratos qui jam abolebantur, rursus recordantur. Ita cum occursores in tantum judicentur, in quantum eos memoria judicantibus admove-rit, possunt vicissim et recordabiles qui sunt in memoria occursoribus eos exhibentibus judicari: ut hoc intersit quod occursores ut judicentur, quasi recentia eorum fugientium vestigia offert memoria; recordabiles autem quando eos audiendo judicamus, quasi eadem vestigia occursoribus transeuntibus revirescunt. Jam porro de sonantibus numeris quid opus est dicere, cum in occursoribus judicentur, si audiantur? Si vero ibi sonant ubi non audiuntur, quis dubitet eos a nobis non posse judicari? Sane ut in sonis per instrumentum aurium, ita in saltationibus cæterisque visibilibus motibus, quod ad temporales numeros attinet, eadem adjuvante memoria iisdem numeris judicialibus dijudicamus,

CAPUT IX.

Numeri alii in anima illis judicialibus præcellentes.

XXIII. HÆC cum ita sint, conemur, si possumus, istos numeros judiciales transcendere, et quæramus utrum sint superiores. In his enim quanquam spatia temporum jam minime videamus, non tamen adhibentur, nisi ad ea judicanda quæ in spatio temporis fiunt; nec ipsa quidem omnia, sed quæ possunt articulari memoriter: nisi quid habes forte quod contra hæc velis dicere. D. Movet me plurimum istorum judicialium vis atque potentia, ipsi enim mihi videntur esse ad quos omnium sensuum ministeria referuntur. Itaque his excellentius utrum quidquam in numeris inveniri possit, ignoro. M. Nihil deperit quod diligentius quærimus. Aut enim inveniemus superiores in anima humana, aut hos in ea summos esse firmabimus, si tamen illud claruerit, nullos in ea esse præstantiores. Aliud est enim non esse, aliud non posse inveniri, sive ab ullo homine, sive a nobis. Sed ego puto cum ille a nobis propositus versus canitur, *Deus creator omnium*, nos eum et occursoribus illis numeris audire, et recordabilibus recognoscere, et progressoribus pronuntiare, et his judicialibus delectari, et nescio quibus aliis æstimare, et de ista delectatione quæ quasi sententia est judicialium istorum, aliam secundum hos latentes certior ferre sententiam. An tibi unum atque idem videtur delectari sensu, et æstimare ratione? D. Diversa esse fateor. Sed primo ipso moveor vocabulo, cur non potius isti vocentur judiciales quibus inest ratio, quam isti quibus inest delecta-

tio. Deinde vereor ne nihil sit aliud æstimatio ista rationis, quam eorum de se ipsis quædam diligentior judicatio: ut non alii sint numeri in delectatione, alii in ratione; sed uni atque iidem alias judicent de iis quæ aguntur in corpore, cum eos, ut supra demonstratum est, offert memoria, alias de se ipsis remotius a corpore atque sincerius.

XXIV. M. De vocabulis quidem nihil satagas, res in potestate est: placito enim, non natura imponuntur. Quod autem eosdem esse arbitraris, nec duo genera numerorum hæc vis accipere, illud, ni fallor, te rapit, quod eadem anima utrumque agit. Sed animadvertere te opus est, et in progressoribus eandem animam corpus movere vel ad corpus moveri, et in occursoribus hanc eandem passionibus ejus ire obviam, et in recordabilibus istam ipsam, donec quodam modo detumescant, ipsis quasi fluctuare motionibus. Nos ergo in istis generibus numerandis et distinguendis unius naturæ, id est, animæ motus affectionesque dispicimus. Quare si ut aliud est ad ea quæ corpus patitur moveri, quod fit in sentiendo; aliud movere se ad corpus, quod fit in operando; aliud quod ex his motibus in anima factum est continere, quod est meminisse; ita est aliud annuere vel renuere his motibus, aut cum primitus exeruntur, aut cum recordatione resuscitantur, quod fit in delectatione convenientiæ et offensione absurditatis talium motionum sive affectionum; et aliud est æstimare utrum recte an secus ista delectent, quod fit ratiocinando: necesse est fateamur ita hæc esse duo genera, ut illa sunt tria. Et si recte nobis visum est, nisi quibusdam numeris esset ipse delectationis sensus imbutus, nullo modo eum potuisse annuere paribus intervallis, et perturbata respuere: recte etiam videri potest ratio, quæ huic delectationi superimponitur, nullo modo sine quibusdam numeris vivacioribus, de numeris quos infra se habet posse judicare.

Quæ si vera sunt, apparet inventa esse in anima quinque genera numerorum, quibus cum addideris corporales illos quos sonantes vocavimus, sex genera numerorum disposita et ordinata cognosces. Jam nunc, si placet, illi qui nobis subreperant ad principatum obtinendum, sensuales nominentur, et judicialium nomen, quoniam est honoratius, hi accipiant qui excellentiores comperti sunt: quanquam et sonantium nomen mutandum putem, quoniam si corporales vocentur, manifestius significabunt etiam illos qui sunt in saltatione, et in cætero motu visibili: si tamen ea quæ dicta sunt probas. D. Probo sane: nam et vera et manifesta mihi videntur: horum etiam emendationem vocabulorum libenter accipio.

CAPUT X.

Rationis vis in perspiciendis quæ ad musicam pertinent, ubi nihil aliud quam æqualitas delectat.

XXV. M. AGE nunc aspice in vim potentiamque rationis quantum ex operibus ejus aspicere possumus. Ipsa enim, ut id potissimum dicam quod ad hujus operis susceptionem attinet, primo quid sit ipsa bona modulatio consideravit, et eam in quodam motu libero, et ad suæ pulchritudinis finem converso esse perspexit. Deinde vidit in motibus corporum aliud esse quod brevitate et productione temporis variaretur, in quantum magis esset minusve diuturnum, aliud localium spatiorum percussione in quibusdam gradibus celeritatis et tarditatis: qua divisione facta, illud quod in temporis mora esset, modestis intervallis, et humano sensui accommodatis articulatum varios

efficeret numeros, eorumque genera et ordinem usque ad modulos versuum persecuta est. Postremo attendit quid in his moderandis, operandis, sentiendis, retinendis ageret anima, cujus caput ipsa esset: hosque omnes animales numeros a corporalibus separavit: seque ipsam hæc omnia neque animadvertere, neque distinguere, neque recte numerare, sine quibusdam suis numeris potuisse cognovit, eosque cæteris inferioris ordinis judiciaria quadam æstimatione præposuit.

XXVI. Et nunc cum ipsa sua delectatione, quæ in temporum momenta perpendit, et talibus numeris modificandis nutus suos exhibet, sic agit; quid est quod in sensibili numerositate diligimus? num aliud præter parilitatem quamdam et æqualiter dimensa intervalla? An ille pyrrhichius pes, sive spondeus, sive anapæstus, sive dactylus, sive proceleumaticus, sive dispondeus nos aliter delectaret, nisi partem suam parti alteri æquali divisione conferret? Quid vero iambus, trochæus, tribrachus pulchritudinis habent, nisi quod minore sua parte majorem suam partem in tantas duas æqualiter dividunt? Jam porro sex temporum pedes, num aliunde blandius sonant atque festivius, nisi quod utraque lege partiuntur, scilicet aut in duas æquales partes terna tempora possidentes, aut in unam simplam ex æqualibus partem, et alteram duplam, id est, ut major habeat bis minorem, et eo modo ab illa dividatur æqualiter, duobus temporibus quatuor tempora in bina demittente ac secante? Quid illi quinum septenumque temporum pedes, unde solutæ orationi, quam versibus videntur aptiores, nisi quod eorum pars minor in partes æquales majorem non dividit? et hi tamen ipsi unde admittuntur in sui generis ordine ad temporum numerositatem, nisi quia et in quinque temporibus tantas duas particulas habet pars minor, quantas major tres, et in septem tantas

tres minor, quantas major quatuor? Ita in omnibus pedibus nulla pars minima est alicujus dimensionis articulo notata, cui non cæteræ quanta possunt æqualitate consentiant.

XXVII. Age in conjunctis pedibus, sive libera perpetuitate porrigatur ista conjunctio, sicut in rhythmis; sive ab aliquo certo fine revocetur, sicut in metris; sive etiam in duo membra quadam lege sibimet congruentia tribuantur, sicut in versibus, qua tandem alia re, nisi æqualitate pes pedi amicus est? Unde molossi, et ionicorum syllaba media quæ longa est, non sectione, sed nutu ipso pronuntiantis atque plaudentis in duo paria momenta distribui potest, ut etiam ad terna tempora pes totus conveniat, quando cæteris, qui eodem modo dividuntur, adjungitur, cur nisi æqualitatis jure dominante, quod scilicet æqualis est lateribus suis, quæ binorum temporum sunt, cum et ipsa sit duum temporum? Cur idem fieri in amphibracho non potest, quando cæteris quatuor temporum adjungitur, nisi quia tanta ibi non invenitur æqualitas duplo medio, lateribus simplis? Cur in silentiorum intervallis nulla fraude sensus offenditur, nisi quia eidem juri æqualitatis, etiamsi non sono, spatio tamen temporis quod debetur, exolvitur? Cur sequente silentio etiam brevis syllaba pro longa accipitur, non instituto, sed ipso naturali examine quod auribus præsidet, nisi quia in spatio temporis longiore sonum coarctare in angustias eadem illa æqualitatis lege prohibemur? Itaque syllabam ultra duo tempora producere, ut etiam sono impleatur quod silentio impleri potest, admittit natura audiendi et tacendi: ut autem minus quam duo tempora occupet syllaba, dum restat spatium tacitis nutibus, quædam fraus æqualitatis est, quia minus quam in duobus esse æqualitas non potest. Jamvero in ipsa æqualitate membrorum qua variantur illi ambitus,

quos Græci περιόδοι vocant, versusque figurantur, quomodo ad eandem æqualitatem secretius reditur, nisi ut in ambitu brevius membrum majori æqualibus pedibus ad plausum conveniat, et in versu occultiore consideratione numerorum, ea, quæ inæqualia membra junguntur, vim æqualitatis habere inveniuntur?

XXVIII. Quærit ergo ratio, et carnalem animæ delectationem, quæ judiciales partes sibi vindicabat, interrogat, cum eam in spatiorum temporalium numeris æqualitas mulceat, utrum duæ yllabæ breves quascumque audierit vere sint æquales; an fieri possit, ut una earum edatur productius, non usque ad longæ syllabæ modum, sed infra quantumlibet, quo tamen excedat sociam suam. Num negari potest fieri posse, cum hæc delectatio ista non sentiat, et inæqualibus velut æqualibus gaudeat? quo errore et inæqualitate quid turpius? Ex quo admonemur ab his avertere gaudium, quæ imitantur æqualitatem, et utrum impleant, comprehendere non possumus: imo quod non impleant fortasse comprehendimus; et tamen in quantum imitantur, pulchra esse in suo genere et ordine suo, negare non possumus.

CAPUT XI.

Inferioribus non offendi, solis superioribus numeris delectari convenit. — Differentia phantasie et phantasmatis.

XXIX. Non ergo invidemus inferioribus quam nos sumus, nosque ipsos inter illa quæ infra nos sunt, et illa quæ supra nos sunt, ita Deo et Domino nostro opitulante ordinemus, ut inferioribus non offendamur, solis autem

superioribus delectemur. Delectatio quippe quasi pondus est animæ. Delectatio ergo ordinat animam. « Ubi enim » erit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum¹: » Ubi delectatio, ibi thesaurus: ubi autem cor, ibi beatitudo aut miseria. Quæ vero superiora sunt, nisi illa in quibus summa, inconcussa, incommutabilis, æterna manet æqualitas? Ubi nullum est tempus, quia nulla mutabilitas est; et unde tempora fabricantur et ordinantur et modificantur æternitatem imitantia, dum cœli conversio ad idem redit, et cœlestia corpora ad idem revocat, diebusque et mensibus et annis et lustris, cæterisque siderum orbibus, legibus æqualitatis et unitatis et ordinationis obtemperat. Ita cœlestibus terrena subjecta, orbis temporum suorum numerosa successione quasi carmini universitatis associant.

XXX. In quibus multa nobis videntur inordinata et perturbata, quia eorum ordini pro nostris meritis assueti sumus, nescientes quid de nobis divina providentia pulchrum gerat. Quoniam si quis, verbi gratia, in amplissimarum pulcherrimarumque ædium uno aliquo angulo tanquam statua collocetur, pulchritudinem illius fabricæ sentire non poterit; cujus et ipse pars erit. Nec universi exercitus ordinem miles in acie valet intueri. Et in quolibet poëmate si quanto spatio syllabæ sonant, tanto viverent atque sentirent, nullo modo illa numerositas et contexti operis pulchritudo eis placeret, quam totam perspicere atque approbare non possent, cum de ipsis singulis prætereuntibus fabricata esset atque perfecta. Ita peccantem hominem ordinavit Deus turpem, non turpiter. Turpis enim factus est voluntate, universum amittendo quod Dei præceptis obtemperans possidebat, et ordinatus in parte est, ut qui legem agere noluit, a lege agatur. Quidquid autem legitime, utique juste; et quidquid juste, non utique tur-

¹ Matth. vi, 21.